

Відповідність українського антидискримінаційного законодавства стандартам ЄС

Авторки дослідження:

Ірина Федорович, директорка ГО Центр “Соціальна дія”, експертка прав людини, рівності та недискримінації

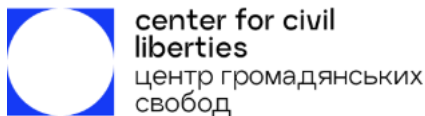
<https://eurointegration.ccl.org.ua/expert/iryna-fedorovych/>

Олена Бондаренко, експертка з міжнародних стандартів прав людини, недискримінації та сталого розвитку

<https://eurointegration.ccl.org.ua/expert/olena-bondarenko/>

Текст станом на січень 2026 року

Це дослідження підготовлене у межах проекту «Правосуддя для жертв війни та покращення дотримання основоположних прав в Україні», що реалізується за підтримки Європейського Союзу. Усі думки, погляди та пропозиції, викладені в цьому дослідженні, належать виключно автору(-ці) та відображають думки, погляди та пропозиції автора(-ки) та ГО «Центр громадянських свобод». Це дослідження жодним чином не відображає позиції чи політики Європейського Союзу.

Автор і видавець: Громадська організація «Центр громадянських свобод»

Мови видання: українська

Посилання на сайт: <https://ccl.org.ua>

E-mail: office@ccl.org.ua

Використання опублікованих матеріалів дозволяється за умови обов'язкового посилання на джерело інформації.

Рекомендоване цитування: Бондаренко О., Федорович І. Відповідність українського антидискримінаційного законодавства стандартам ЄС. *Центр громадянських свобод*. 2026. 21 с. URL: <https://eurointegration.ccl.org.ua/>

© Ірина Федорович, Олена Бондаренко, Громадська організація «Центр громадянських свобод», 2026

ЗМІСТ

I. Вступ	3
Методологія	4
II. Стандарти ЄС у сфері рівності та недискримінації. Огляд відповідності українського законодавства мінімальним антидискримінаційним стандартам ЄС	5
Ключові стандарти ЄС.....	5
Огляд стандартів та відповідності за статтями Хартії ЄС.....	6
Стаття 20: Рівність перед законом.....	6
Стаття 21. Недопущення дискримінації.....	8
Стаття 23. Рівноправність жінок та чоловіків	9
Стаття 25. Права людей старшого віку.....	11
Стаття 26. Інтеграція людей з інвалідністю	12
Протидія злочинам на ґрунті нетерпимості та мові ворожнечі	13
III. Ключові висновки щодо відповідності українського законодавства стандартам EU acquis	15
IV. Рекомендації.....	19
Зміни та доповнення до законодавства	19
Інституційні зміни та посилення механізмів захисту та відновлення порушених прав	20
Освітні та просвітницькі заходи.....	21

I. Вступ

Розпочатий у 2023 році процес офіційних переговорів про вступ України до Європейського Союзу є причиною виникнення цього документу та аналізу, який йому передував. Як країна-кандидатка на вступ до ЄС, Україна повинна відповідати вимогам, так званих, мінімальних стандартів ЄС, зокрема щодо розділу 23 *acquis communautaire*, який охоплює «Судову систему та основоположні права»¹. Цей розділ має особливу важливість, оскільки визначає основні принципи забезпечення верховенства права, захисту фундаментальних прав людини та забезпечення справедливого судочинства – всі ті питання дотримання прав людини, на прогалинах у дотриманні яких роками наголошували правозахисники². У межах розділу 23 країна-кандидатка має продемонструвати здатність ефективно реалізувати закони, забезпечити незалежність судової системи та належний рівень захисту від корупції, підтвердивши це наявністю відповідної законодавчої бази та прикладами її практичного застосування.

Крім питань судової реформи, розділ 23 включає широкі вимоги щодо захисту фундаментальних прав та основоположних свобод, зокрема принципу недискримінації, права на справедливий судовий розгляд, захисту персональних даних, а також прав «вразливих та/або маргіналізованих груп»³. Європейський Союз вимагає, щоб країни-кандидатки забезпечили ефективні механізми для захисту цих прав та мали відповідну інституційну інфраструктуру. У зв'язку з цим, оцінка відповідності українського антидискримінаційного законодавства стандартам ЄС, є ключовою частиною процесу євроінтеграції та реалізації політики захисту прав людини в Україні в майбутньому.

У періодичному звіті Європейської Комісії за 2025 рік⁴ у блоці про відповідність національного законодавства у питаннях рівності, недискримінації та захисту прав осіб з інвалідністю, попри констатацію певного прогресу, Єврокомісія вказує на відсутність відповідності кримінального та антидискримінаційного законодавства *acquis* ЄС, зокрема, Рамковому рішенню 2008/913/ІНА, брак системного збору даних про злочини ненависті та невключення *сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності* (далі - СОГІ) до переліку захищених ознак. Також наголошено на потребі повного узгодження системи недискримінації з директивами ЄС і продовження інституційного навчання та стратегічних заходів щодо антирасизму, прав ЛГБТІК-осіб і людей з інвалідністю.

¹ https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/conditions-membership/chapters-acquis_en

² <https://www.parlament.org.ua/analytics/shadow-report-justice/>

³ «Вразливі групи» означають такі групи, які стають об'єктами мови ворожнечі; ці групи варіюються залежно від національних обставин, але з великою ймовірністю включають біженців і шукачів притулку, інших мігрантів, чорношкірих, євреїв, мусульман і ромів, а також інші релігійні, історичні, етнічні та мовні меншини й ЛГБТ осіб, і зокрема дітей та молодих людей, що належать до таких груп – цитата, Загальнополітична Рекомендація ЄКНР №15 Пояснювальний меморандум, пункт gg

⁴ https://enlargement.ec.europa.eu/ukraine-report-2025_en

Метою цього policy brief є оцінка відповідності українського антидискримінаційного законодавства вимогам ЄС та розробка рекомендацій для подальшої гармонізації.

Методологія

Для аналізу було використано метод групування відповідних документів ЄС (мінімального стандарту для країн-членкинь) та його порівняння з чинним українським законодавством. Нормативну базу ЄС було згруповано за змістом кожної окремої статті Хартії основоположних прав ЄС⁵. Виокремлені питання, які стосуються запобігання та протидії дискримінації та окремо питання реагування та поширення нетерпимості та проявів злочинів на ґрунті нетерпимості.

Відповідне національне українське законодавство було проаналізоване на відповідність положенням Директив, рішень Ради ЄС та інших документів ЄС, а також там де це було необхідно, врахована практика Європейського суду з прав людини (надалі – ЄСПЛ) з рішень проти України за статтею 14 Конвенції з прав людини та основоположних свобод.

Для оцінки національного українського законодавства використовувалось декілька фільтрів:

- відповідність *acquis* ЄС – відповідає; частково відповідає, але потребує доопрацювання або уточнення; не відповідає.
- наявність НПА з цього питання – перелік та зміст чинних НПА, також перелік прогалин чинного НПА (часткова або повна невідповідність).
- законопроекти зареєстровані у Верховній Раді України – номер, зміст та стан їхнього просування (там де це релевантне).
- якої (соціальної) групи стосується законодавство – особи з інвалідністю, люди старшого віку, особи з низьким доходом, жінки та дівчата, етнічні меншини, іноземні громадяни, інші групи, всі групи.
- яких дій має вжити Україна в майбутньому, щоб отримати оцінку «відповідності» щодо кожного конкретного питання – внести зміни до чинного НПА; скасувати чинне НПА; розробити й прийняти новий закон; розробити та запровадити нову (державну) політику; узгодити чинні НПА між собою.

Аналіз та цей policy brief побудовані наступним чином:

- огляд основних документів ЄС, які становлять мінімальний стандарт у сфері запобігання та протидії усім проявам дискримінації та нетерпимості щодо різних груп у суспільстві;
- виокремлення наявного чинного національного законодавства, в яке вже імплементовані певні мінімальні стандарти ЄС та оцінка якості цієї імплементації

⁵ Див. таблицю у Додатку 1

(огляд згуртовано за окремими статтями Хартії та окремо проаналізовано питання проявів нетерпимості);

- опис ключових недоліків національного законодавства та інституційної спроможності;
- висновки та окремі рекомендації (пріоритизація необхідних змін).

II. Стандарти ЄС у сфері рівності та недискримінації. Огляд відповідності українського законодавства мінімальним антидискримінаційним стандартам ЄС

Ключові стандарти ЄС

Основні документи⁶, що визначають мінімальні антидискримінаційні стандарти ЄС, які було використано для аналізу перелічені нижче.

Хартія⁷ основних прав Європейського Союзу – документ, який визначає основні права людини та закріплює принципи, що регулюють антидискримінаційну політику, зокрема рівність перед законом і права вразливих груп (люди з інвалідністю, особи старшого віку).

Для аналізу було виокремлено статті:

- Стаття 20 “Рівність перед законом”;
- Стаття 21 “Недискримінація”;
- Стаття 23 “Рівність між жінками та чоловіками”;
- Інші релевантні статті, які стосуються заборони та протидії дискримінації, зокрема Стаття 26 “Про права людей з інвалідністю” та Стаття 25 “Про права осіб старшого віку”.

Відповідно, окремо було складено перелік нормативних актів ЄС, спрямованих на реалізацію кожної з цих статей. Так, було проаналізовано такі ключові антидискримінаційні директиви:

- Директива 2000/43/ЄС (Про расову рівність) встановлює принцип рівного ставлення до осіб незалежно від раси чи етнічного походження та забороняє дискримінацію у сфері працевлаштування, освіти, соціального захисту та доступу до товарів і послуг⁸.
- Директива 2000/78/ЄС (Про рівність у працевлаштуванні) регулює питання захисту від дискримінації на основі релігії, вірувань, інвалідності, віку та сексуальної орієнтації у сфері працевлаштування⁹.

⁶ Повний перелік проаналізованого НПА див. у Додатках 1 та 2

⁷ Текст Хартії українською на основі <https://drive.google.com/file/d/1MIVsH5iGEn0-gPbRp3MQKbRhEajvrTdP/view>

⁸ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32000L0043>

⁹ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32000L0078>

- Директива 2004/113/ЄС (Про рівний доступ до товарів і послуг) забороняє дискримінацію за гендерною ознакою в доступі до товарів і послуг¹⁰.
- Директива 2006/54/ЄС (Про гендерну рівність) регулює рівність між чоловіками та жінками в питаннях працевлаштування та доступу до робочих місць¹¹.

Окремо було винесено питання запобігання та протидії усім проявам нетерпимості та додано до аналізу відповідні документи, що стосуються злочинів на ґрунті ненависті та мови ворожнечі. Серед них – Рамкове рішення Ради 2008/913/ІНА від 28 листопада 2008 року про боротьбу з деякими формами та проявами расизму і ксенофобії засобами кримінального права, яке покладає на держави обов’язок введення кримінально-правових санкцій за підбурювання до насильства чи ворожнечі за ознакою раси, кольору шкіри, родового походження, релігійних вірувань чи переконань, національного чи етнічного походження, а також розповсюдження расистських чи ксенофобських матеріалів і виправдання, заперечення або тривіалізацію геноциду, воєнних злочинів чи злочинів проти людяності, що спрямовані проти таких групи¹². Було також проведено аналіз групи рішень ЄСПЛ “Федорченко та Лозенко” проти України (2021)¹³, а також «Картер проти України» (2024)¹⁴ та інші.

Огляд стандартів та відповідності за статтями Хартії ЄС

Стаття 20: Рівність перед законом

“Усі люди рівні перед законом”.

Стаття 20 Хартії не містить жодних прямих обмежень щодо сфери її застосування, а тому може бути застосована до **всіх ситуацій, що регулюються правом ЄС**¹⁵. Відповідно до усталеної практики Суду ЄС, рівність перед законом, викладена у статті 20 Хартії, є загальним принципом права ЄС, який вимагає щоб до подібних ситуацій не застосовувалися різні підходи і щоб до різних ситуацій не застосовувалися однакові підходи, якщо тільки таке різне ставлення не є об’єктивно виправданим¹⁶.

Принцип рівності перед законом передбачає, що всі люди мають **рівний правовий статус** незалежно від будь-яких ознак¹⁷, таких як національність, раса, стать чи соціальний статус.

¹⁰ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32004L0113>

¹¹ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32006L0054>

¹² <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32008F0913>

¹³ https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_933#Text

¹⁴

https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/zakonodastvo/Karter_Ukraina.pdf

¹⁵ <https://fra.europa.eu/en/caselaw-reference/cjeu-case-c-70021-judgement#deeplink2>

¹⁶ <https://fra.europa.eu/en/caselaw-reference/cjeu-case-c-70021-judgement#deeplink2>

¹⁷ Захищених від дискримінації

Конституція України (ст. 24) закріплює рівність перед законом, що відповідає вимогам ЄС. Однак, необхідні додаткові механізми, що дозволяють усім громадянам, особливо представникам маргіналізованих груп, мати (реальний) рівний доступ до правосуддя.

Зокрема, увага потрібна для виправлення прогалин щодо доступу до правосуддя¹⁸ осіб з інвалідністю, людей старшого віку, внутрішньо переміщених осіб та представників певних етнічних груп. Так, існують суттєві прогалини в реалізації цього принципу, особливо у контексті обмеження цивільної дієздатності осіб з інвалідністю, що вимагає реформування відповідно до європейських стандартів та вимог **Директиви ЄС 2000/78/ЄС** про недискримінацію на робочому місці та в інших сферах.

Українське законодавство потребує докладнішого регулювання та забезпечення прав осіб з інвалідністю, зокрема через **впровадження системи підтриманого прийняття рішень**, що дозволяє цим особам бути більш незалежними та інтегрованими в суспільство. Поточні українські закони, зокрема Цивільний Кодекс України (ст.ст. 36-42), дозволяють обмежувати цивільну дієздатність осіб на основі психічного стану без належної системи підтримки, що призводить до нерівності перед законом. Важливо переглянути ці норми й впровадити рішення, що базуються на підтримці та захисті прав цих осіб, врахуванні індивідуальних потреб кожної особи з інвалідністю при прийнятті рішень щодо її дієздатності, а також надати можливість оскаржувати рішення про обмеження дієздатності, забезпечуючи при цьому доступ до справедливого судового процесу. Крім цього, необхідно забезпечити особам з інвалідністю доступ до розумних пристосувань і підтримки для участі в суспільному житті. Одна з ключових резолюцій Європейського парламенту, яка стосується цього питання (European Parliament resolution of 11 December 2013 on women with disabilities 2013/2065(INI)), зокрема, підкреслює необхідність забезпечення **прав жінок з інвалідністю** та **визнає подвійну дискримінацію** з якою вони можуть зіткнутися. Це вимагає комплексного підходу до розробки політик, які враховують їхні унікальні потреби у таких сферах як освіта, зайнятість, охорона здоров'я та соціальні послуги. Резолюція також закликає до **активного залучення жінок з інвалідністю до процесу прийняття рішень**, що стосуються їхніх прав та інтересів, з метою забезпечення повної участі в суспільному житті.

Таким чином, для того, щоб забезпечити **повну рівність перед законом та доступ до правосуддя для осіб з інвалідністю**, необхідна реформа законодавства щодо правоздатності¹⁹, яка б надала їм більше можливостей для підтриманого прийняття рішень та участі у суспільному житті.

¹⁸ Див, наприклад <https://ffr.org.ua/wp-content/uploads/2024/01/Zvit-Otsinka-bar-yeriv-OON-ZHinky.pdf>

¹⁹ Національне НПА наразі використовує лише обмежений термін «дієздатність» попри вказівки Комітету ООН з прав осіб з інвалідністю до розуміння цього феномену країнами-учасницями, див. зокрема Загальний Коментар №1 Комітету <https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations/general-comment-no-1-article-12-equal-recognition-1>

Стаття 21. Недопущення дискримінації

1. Забороняється будь-яка дискримінація за будь-якою ознакою, зокрема такою, як стать, раса, колір шкіри, етнічне або соціальне положення, генетичні характеристики, мова, релігія або переконання, політичні або будь-які інші погляди, приналежність до національної меншини, майновий стан, народження, непрацездатність, вік або сексуальна орієнтація.

2. В рамках сфери застосування Договорів та без шкоди для їхніх будь-яких окремих положень будь-яка дискримінація за ознакою громадянства забороняється.

Це положення відображає базові принципи ЄС щодо рівного ставлення до всіх людей та захисту від дискримінації у всіх сферах суспільного життя.

Директива 2000/43/ЄС (Council Directive 2000/43/EC of 29 June 2000 implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of racial or ethnic origin) встановлює принцип рівного ставлення незалежно від расового та етнічного походження. Директива містить заборону прямої та непрямой дискримінації за расовою або етнічною ознакою у сфері працевлаштування, освіти, соціального забезпечення, а також доступу до товарів та послуг, включно з житлом. Вона передбачає забезпечення захисту від негативних наслідків за подання скарг, обов'язковість санкцій за дискримінаційні дії та запровадження ефективної системи збору даних для моніторингу рівного ставлення.

Закон України "Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні" містить положення щодо захисту від дискримінації за расовими та етнічними ознаками, але існують прогалини, зокрема відсутність поняття «віктимізація», недоліки законодавства стосовно захисту осіб, які подають скарги, та невизначеність перенесення тягаря доказування та брак ефективних механізмів захисту²⁰.

Наразі необхідно впровадити поняття «віктимізація», посилити захист осіб, які подають скарги, від можливих негативних наслідків, забезпечити відповідність процедури для перенесення тягаря доказування нормам Директиви.

Директива 2000/78/ЄС (Council Directive 2000/78/EC of 27 November 2000 establishing a general framework for equal treatment in employment and occupation) про рівність у сфері зайнятості забороняє дискримінацію за ознакою сексуальної орієнтації, релігії та переконань, віку та інвалідності у сфері зайнятості, професійної діяльності та суміжних сферах (професійне навчання, членство в організаціях роботодавців та працівників). Вона застосовується, як у державному, так і в приватному секторах, але не охоплює дискримінацію за національною ознакою. Директива також передбачає низку

²⁰

Див. зокрема аналітичний звіт https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/59c236e7-5cc3-421e-b254-50ee2a9454b4_en?filename=SWD_2023_30_Ukraine.pdf

конкретних винятків із застосування її положень²¹. Постраждали від дискримінації мають право на ефективні засоби правового захисту, включаючи компенсацію за порушення прав.

Законодавство України частково охоплює ці вимоги, але не забезпечує повного захисту. Так, Кодекс законів про працю містить загальні положення щодо рівного ставлення до працівників, але не забезпечує детальної реалізації захисту від усіх форм дискримінації, що містяться в Директиві. Закон України “Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю” зобов'язує роботодавців створювати відповідні умови для працівників з інвалідністю, однак, механізми контролю за впровадженням розумного пристосування на практиці не є ефективними. Для забезпечення відповідності необхідно, зокрема, розширити захист у національних нормах для охоплення всіх ознак, передбачених Директивою 2000/78/ЄС, запровадити визначення розумного пристосування, надати роз'яснення меж розумності тощо, а також запровадити механізми захисту постраждалих від дискримінації у сфері праці.

Низка директив і регламентів також містять положення щодо недискримінації у сферах працевлаштування та вільного пересування в рамках ЄС²², захисту персональних даних²³, майнових відносин подружжя²⁴ тощо. Законодавство у відповідних сферах потребує запровадження норм, що встановлювали б гарантії відповідно до *EU acquis*.

Таким чином, **у сфері заборони дискримінації, українське законодавство потребує узгодження з ключовими Директивами 2000/43/ЄС і 2000/78/ЄС** стосовно переліку захищених ознак у сфері зайнятості, освіти та доступу до послуг, запровадження **захисту від віктимізації** та належного перенесення тягаря доказування, що є ключовими вимогами для захисту від дискримінації.

Стаття 23. Рівноправність жінок та чоловіків

Рівноправність жінок та чоловіків має забезпечуватися у всіх сферах, зокрема у сфері зайнятості, роботи та оплати праці. Принцип рівноправності не має заважати підтримці або впровадженню заходів, що надають відповідні переваги для статі, що є недостатньо представленою.

Стаття 23 Хартії ЄС забезпечує принцип рівноправності жінок і чоловіків у всіх сферах, зокрема у сфері зайнятості, праці та оплати праці, а також дозволяє впровадження позитивних дій для підтримки статі, яка є недостатньо представленою. Вимоги щодо гендерної рівності також перетинаються із зобов'язаннями, закріпленими в інших директивах, зазначених у статтях 20 і 21, зокрема щодо загальних принципів недискримінації та рівності перед законом.

²¹ https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2018-handbook-non-discrimination-law-2018_en.pdf

²² <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32014L0054>

²³ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32016L0680>

²⁴ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32016R1103>

Директива 2006/54/ЕС забезпечує рівне ставлення до чоловіків і жінок у сфері зайнятості та працевлаштування, включаючи однакові можливості для кар'єрного зростання та однакову оплату за рівноцінну працю. **Директива 2004/113/ЕС** регулює питання рівного доступу до товарів і послуг для чоловіків і жінок, забороняючи пряму та непрямую дискримінацію за статевою ознакою в цій сфері.

Зокрема, **Директива (ЕУ) 2022/2041** передбачає забезпечення адекватних мінімальних заробітних плат для всіх працівників з метою запобігання дискримінації в оплаті праці. Директива не визначає єдиної мінімальної заробітної плати, але зобов'язує держави-члени розробити національні законодавчі рамки для захисту від бідності. Законодавство потребує механізмів для регулярного перегляду та оновлення мінімальних ставок заробітної плати, що відповідають європейським стандартам, і забезпечення однакового рівня захисту для всіх працівників, зокрема жінок, які часто отримують нижчі зарплати.

Директива 2010/41/ЕУ передбачає принцип рівного ставлення для жінок і чоловіків, які займаються самозайнятою діяльністю, зокрема рівний доступ до соціального захисту та можливість декретної відпустки. В українському законодавстві є положення щодо захисту прав самозайнятих осіб, проте не існує чітких норм для захисту жінок у цій категорії, особливо щодо декретної відпустки та соціального забезпечення.

Європейські резолюції з питань гендерної рівності визначають принципові напрямки та рекомендації для досягнення рівноправності між жінками та чоловіками в країнах ЄС. Зокрема, **Резолюція Європейського парламенту від 12 березня 2013 року (2012/2301(INI))**²⁵ підкреслює важливість підтримки гендерної рівності в умовах економічної кризи та закликає до захисту жінок на ринку праці, запобігання дискримінації при працевлаштуванні та сприяння рівним можливостям для жінок, особливо в кризових умовах. **Резолюція від 8 березня 2016 року (2015/2230(INI))**²⁶ закликає до інтеграції гендерної перспективи у всі аспекти діяльності Європейського парламенту, акцентуючи на необхідності врахування гендерного аспекту в процесах прийняття рішень і законодавчих ініціативах. Крім того, **Резолюція Європейського парламенту від 9 червня 2015 року**²⁷ визначає довгострокові цілі для гендерної рівності в ЄС, зокрема у питаннях зайнятості, запобігання гендерному насильству та сприяння рівному представництву жінок і чоловіків у різних сферах життя. Ці резолюції встановлюють принципові рамки для забезпечення рівноправності та закликають країни-члени ЄС до розробки стратегій, що враховують ці рекомендації. Для України ці резолюції можуть слугувати основою для вдосконалення національної політики в напрямку гендерної інтеграції та підтримки жінок на ринку праці, що сприятиме виконанню європейських стандартів у сфері гендерної рівності.

²⁵ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52013IP0073>

²⁶ <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/c8772d1f-0d6d-11e8-966a-01aa75ed71a1>

²⁷ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52015IP0218>

Таким чином, рекомендації щодо гендерної рівності включають **забезпечення відповідності законодавства ключовим директивам у сфері гендерної рівності**, а також низку заходів щодо, серед іншого, запровадження **квот для представництва жінок на керівних посадах у великих компаніях та державних установах**, що сприятиме досягненню відповідності європейським стандартам і забезпеченню рівного доступу жінок до лідерських позицій. Також необхідно ввести положення для **соціального захисту самозайнятих жінок**, зокрема забезпечити право на декретну відпустку, що дозволить їм поєднувати професійні та сімейні обов'язки на рівних умовах з іншими працівниками. Для підвищення рівня життя працівників важливо розробити механізм **регулярного перегляду мінімальної заробітної плати відповідно до економічних показників**, що допоможе гарантувати гідні умови праці для всіх, особливо для жінок, які часто отримують нижчу оплату.

Стаття 25. Права людей старшого віку

“Союз визнає та поважає право людей старшого віку вести гідне та незалежне життя та брати участь в соціальному та культурному житті”.

Стаття 25 Хартії ЄС визнає право людей старшого віку на гідне, незалежне життя та участь у соціальному та культурному житті. Хоча для цієї статті не передбачено окремих директив, її вимоги частково охоплюються іншими документами ЄС, зокрема програмами на підтримку інклюзії та доступу до соціальних послуг.

Так, **Регламент (EU) No 1303/2013** передбачає фінансування через Європейський соціальний фонд та Фонд згуртованості для підтримки проєктів, спрямованих на соціальну інтеграцію вразливих груп, зокрема людей старшого віку. Основні положення регламенту включають фінансування місцевих ініціатив для розвитку доступної інфраструктури, забезпечення рівного доступу до соціальних послуг, а також підтримку активного життя людей старшого віку через доступ до професійного навчання та програм активного довголіття.

Серед ініціатив та платформ ЄС – програма Active and Assisted Living (AAL), що підтримує технологічні інновації для незалежного життя літніх людей, а також **AGE Platform Europe** виступає за права літніх людей, зокрема, доступ до якісних соціальних послуг, участь у суспільному житті та захист від вікової дискримінації. **Україна потребує розробки національних програм на зразок європейських, для підтримки людей старшого віку**, включаючи створення доступної інфраструктури, соціального захисту та навчальних можливостей для забезпечення активного й незалежного життя.

Стаття 26. Інтеграція людей з інвалідністю

“Союз визнає і поважає право людей з інвалідністю на користування заходами, спрямованими на забезпечення їхньої незалежності, соціальної та професійної інтеграції та участі в житті суспільства”.

Попри те, що Європейська комісія в Рекомендаціях щодо статусу України на членство в ЄС **наголошувала на необхідності відмовитися від інституцій**²⁸, держава ухвалила Національну стратегію та план дій з деінституціалізації наприкінці 2024 року²⁹, попри не значний прогрес з виконання Плану дій до неї у 2025 році. Не було розроблено змін до інституту правосуб'єктності чи запроваджено мораторію на відкриття нових інституцій.

Принципи статті 26 частково охоплюються іншими документами ЄС, включно з **Директивою 2000/78/ЄС** (див. аналіз вище), а також низкою регламентів, що регулюють доступність громадських послуг та інфраструктури. Важливо зазначити, що ЄС, як і Україна, є підписантом **Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю**, і держави-члени зобов'язані дотримуватися стандартів Конвенції у сфері забезпечення прав осіб з інвалідністю. Україна, як партнер ЄС, також повинна прагнути до відповідності цим стандартам.

Наприклад, **Регламент (EU) No 1300/2014** встановлює технічні специфікації для забезпечення доступності залізничної системи ЄС для осіб з інвалідністю. Він вимагає, щоб вокзали, платформи та рухомий склад відповідали вимогам доступності, включаючи пандуси, ліфти, доступні туалети, а також аудіо- та відеосистеми для інформування осіб із вадами зору та слуху. Українське законодавство, зокрема Закон України “Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні”, містить загальні вимоги щодо доступності інфраструктури для осіб з інвалідністю, але їхня реалізація є частковою. Зокрема, лише обмежена кількість вокзалів і поїздів відповідає стандартам доступності, а систематичного впровадження аудіо- та відеосистем немає. Крім того, українське законодавство не передбачає обов'язкової підготовки персоналу для роботи з особами з інвалідністю, що є важливим елементом стандартів ЄС та вимог Конвенції ООН.

Резолюція Європейського парламенту 2013/2065(INI) від 11 грудня 2013 року закликає до повної заборони дискримінації за ознаками інвалідності та статі, підкреслюючи важливість забезпечення рівного доступу до зайнятості, освіти, правосуддя та соціальних послуг для жінок з інвалідністю. Резолюція також закликає до розробки політик, які враховують потреби осіб з інвалідністю, і до забезпечення їхньої участі у прийнятті рішень. Незначні зміни щодо покращення доступу до ринку праці було зроблено з набуттям

²⁸ <https://ffr.org.ua/en/european-commission-s-ukraine-report-2023-progress-challenges-and-human-rights-agenda/>

²⁹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1315-2024-%D1%80#Text>

чинності змін до трудового законодавства з початком 2026 року³⁰, зокрема нові вимоги до створення доступного робочого місця, запровадження супроводу на робочому місці та змінені вимоги до обов'язкового квотування працевлаштування осіб з інвалідністю.

Таким чином, для наближення України до стандартів ЄС необхідно продовжити **реформу деінституціалізації в Україні**, а також вжити заходів для забезпечення кращої соціальної та професійної інтеграції осіб з інвалідністю та підвищення рівня доступності інфраструктури для всіх громадян. В контексті доступності інфраструктури варто **запровадити технічні стандарти доступності** відповідно до Регламенту (EU) No 1300/2014, забезпечити **підготовку персоналу** для забезпечення належного рівня обслуговування осіб з інвалідністю, а також **забезпечити інформаційну доступність** (системи для надання доступної інформації на вокзалах і у транспорті тощо).

Протидія злочинам на ґрунті нетерпимості та мові ворожнечі

Європейське право встановлює чіткі вимоги щодо криміналізації мови ворожнечі та злочинів на ґрунті ненависті, зокрема через **Рамкове рішення 2008/913/ЈНА**, яке зобов'язує держави забезпечити кримінальну відповідальність за розпалювання ненависті, насильства, расистську пропаганду, а також заперечення або грубе зменшення значення геноциду та інших злочинів, визначених міжнародним правом. **Директива 2012/29/EU** про права потерпілих, а також **Регламент (EU) 2022/2065** (Digital Services Act), доповнюють ці вимоги, надаючи захист потерпілим і забезпечуючи контроль за мовою ворожнечі на великих онлайн-платформах.

Українське законодавство, зокрема стаття 161 Кримінального кодексу України (ККУ), передбачає відповідальність за порушення рівноправності громадян за ознаками раси, національності, релігії тощо. Однак, це регулювання є обмеженим і потребує значного розширення для відповідності європейським стандартам, зокрема, в аспекті захисту за ознаками сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності (СОГІ), стану здоров'я, походження, національного походження, статусу ветеранів і внутрішньо переміщених осіб.

Для приведення українського законодавства у відповідність до вимог Рамкового рішення 2008/913/ЈНА необхідно внести такі ключові зміни:

- **Розширити перелік захищених ознак** (додати сексуальну орієнтацію, гендерну ідентичність, стан здоров'я, походження, національне походження, статус ветеранів і внутрішньо переміщених осіб до переліку захищених ознак).
- **Внести зміни до статті 161 ККУ** (статтю 161 слід розділити на кілька окремих статей. Важливо вилучити відповідальність за порушення рівноправності громадян і додати

30

https://ips.ligazakon.net/document/T254219?utm_source=jurliga.ligazakon.net&utm_medium=vriz&utm_campaign=LIGA360_new

визначення “мови ворожнечі”, а також заборонити дії, передбачені пунктами 1(a) і 1(b) Рамкового рішення).

- **Ввести термін “нетерпимість”** для посилення правового підґрунтя для протидії злочинам на ґрунті ненависті.
- **Криміналізація схвалення та заперечення злочинів проти людяності** (встановити відповідальність за публічне схвалення, заперечення або грубе зменшення значення злочинів, у міжнародному праві, а також підбурювання та пособництво у скоєнні таких діянь (instigation / aiding and abetting)).
- **Забезпечення розслідувань без приватного обвинувачення** (змінити положення ККУ, щоб забезпечити можливість відкриття проваджень і розслідувань у справах про серйозні випадки мови ворожнечі та злочинів на ґрунті ненависті, навіть за відсутності приватного обвинувачення з боку конкретних потерпілих).

Директива 2012/29/EU про права потерпілих передбачає мінімальні стандарти підтримки потерпілих від злочинів, включаючи індивідуальну оцінку потреб, право на правову і психологічну допомогу, а також визначає вразливі категорії потерпілих, зокрема потерпілих від злочинів на ґрунті нетерпимості. В Україні фактично відсутня система та механізми підтримки потерпілих. Законодавство не передбачає мінімальних стандартів чи оцінки індивідуальних потреб потерпілих від будь-яких злочинів, зокрема для жертв злочинів на ґрунті нетерпимості. Згідно з Директивою 2012/29/ЄС, яка встановлює мінімальні стандарти щодо прав, підтримки та захисту жертв злочинів, необхідно **розробити комплексний закон для забезпечення прав потерпілих від злочинів, зокрема вразливих категорій потерпілих.**

У сфері протидії мові ворожнечі **Регламент (EU) 2022/2065 (Digital Services Act)** вимагає від великих онлайн-платформ видаляти незаконний контент, включаючи мову ворожнечі. Українське законодавство має прогалини щодо виконання вимог DSA, зокрема в контексті механізмів реагування на **прояви мови ворожнечі на онлайн-платформах** (визначення національних координаторів цифрових послуг (DSC) та довірених “flaggers”, національного механізму співпраці тощо).

ЄС також має низку стратегій, планів дій та інших інструментів запобігання проявам нетерпимості. Важливо серед них відмітити **План дій ЄС з протидії расизму на 2020-2025 рр.** Цей план вимагає інтегрованого підходу до боротьби з расизмом у співпраці з державами-членами та громадянським суспільством. В Україні немає подібної всеосяжної системи, що поєднувала б кримінальне право, моніторинг випадків расизму та підтримку потерпілих.

Практика ЄСПЛ стосовно злочинів на ґрунті нетерпимості в Україні складається з групи рішень ЄСПЛ “Федорченко та Лозенко” проти України (2021)³¹, а також «Картер проти України» (2024)³² та інші. Ключові рекомендації ЄСПЛ Україні за цими рішеннями наступні:

- Україна має забезпечити **незалежність та об’єктивність розслідувань злочинів на ґрунті нетерпимості**, особливо коли вони стосуються етнічних меншин або представників маргіналізованих груп. Суд рекомендує, щоб особи, які проводять розслідування, не мали зв’язків із підозрюваними чи з посадовими особами, що можуть бути причетними до злочину.
- ЄСПЛ кожного разу звертає увагу країн-членкинь на **обов’язок держави розслідувати можливі расистські мотиви**. Україна має створити спеціалізовані підрозділи або ввести спеціальні процедури для розслідування злочинів на ґрунті нетерпимості, а також забезпечити навчання правоохоронних органів щодо ідентифікації та розслідування таких мотивів.
- Ще одним важливим кроком є **залучення потерпілих та їхніх родичів до процесу розслідування**. Це допоможе гарантувати прозорість та підзвітність правоохоронних органів, а також підвищити довіру до правової системи.
- Також для ефективної протидії злочинам на ґрунті ненависті необхідно розробити національну стратегію запобігання таким злочинам, а також налагодити обмін інформацією між правоохоронними органами, правозахисними організаціями та громадянським суспільством.

Законопроект який би врахував частину³³ цих необхідних змін – було лише зареєстровано у Верховній Раді у 2025 році.

III. Ключові висновки щодо відповідності українського законодавства стандартам *EU acquis*

Українське законодавство в цілому відображає ключові положення вказаних Директив, зокрема засади принципу рівності закріплені в Конституції України, а базовий підхід до недискримінації та встановлення певної рамки захисту у Законі України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні». Крім цього, є окремі галузеві законодавчі положення про заборону дискримінації, як от у сфері праці чи освіти, та законодавче регулювання питань захисту прав певних суспільних груп, зокрема положення про гендерну рівність у Законі України «Про рівність прав та можливостей жінок та чоловіків» та заборона дискримінації за ознакою інвалідності у Законі України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю». Обов’язки моніторингу дотримання

³¹ https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_933#Text

³²

https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/zakonodastvo/Karter_Ukraina.pdf

³³ <https://socialaction.org.ua/blog/chomu-zakonoprojekt-numero13597-vazhlivij-ale-maye-buti-doopracovanim>

законодавства та функції інституції рівності покладені на Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Однак на практиці існує **значний ряд недоліків у реалізації чинних НПА** та недостатня деталізація деяких наявних положень для забезпечення повної відповідності директивам ЄС, а також прогалини у практичній можливості реалізації законодавства та моніторингу його дотримання. Більшість наявних положень поки що лише частково відповідають вимогам, що вказує на потребу у додаткових зусиллях для гармонізації.

Конституція України закріплює принцип рівності всіх громадян перед законом (стаття 24) і містить основні положення, що забороняють дискримінацію на основі релігії, раси, статі та інших ознак³⁴. Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації» також закладає рамки антидискримінаційної політики, визначаючи певні форми дискримінації, розширюючи порівняно з Конституцією, перелік захищених ознак та встановлюючи зобов'язання щодо запобігання дискримінації³⁵. Цей закон, однак, потребує подальших удосконалень, оскільки не повністю охоплює всі групи осіб (захищені ознаки), не містить визначення всіх форм дискримінації, визначені директивами ЄС, а також має виклики в практичному застосуванні (брак ефективних засобів захисту від дискримінації).

Система НПА, які містять положення щодо запобігання та протидії дискримінації у різних сферах, характеризуються наступними недоліками у контексті відповідності праву ЄС:

- **розпорошення певних мінімальних стандартів** серед низки як галузевих, так і окремих законів, як у питанні захисту від дискримінації, так і в питаннях захисту від всіх проявів нетерпимості;
- недостатня деталізація чинного законодавства (наприклад, обмежений перелік захищених від дискримінації ознак, ще менший перелік ознак захищених від крайніх проявів нетерпимості, брак визначення всіх форми дискримінації, зокрема брак визначення “відмови у розумному пристосування”, “злочин на ґрунті нетерпимості”, “мова ворожнечі” тощо, конкуруючі різноманітні терміни, що призводить до складності в правозастосуванні тощо);
- окремі юридичні прогалини, які унеможливають **ефективний захист порушених прав** включно з **відсутністю ефективних інструментів судового та позасудового захисту** від різних проявів дискримінації та нетерпимості, зокрема відсутність адміністративної відповідальності, механізмів галузевого саморегулювання тощо;
- брак повноважень та спроможності в органі контролю здійснювати всі функції інституції рівності – моніторинг дотримання виконання законодавства, розробку методичних рекомендацій для органів виконавчої влади, моніторинг судових

³⁴ Обмежений перелік, який не враховує розвинуту практику ЄСПЛ та не відповідає переліку захищених ознак, які зазначені у відповідних Директивах ЄС

³⁵ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>

процесів та участь у них в якості третьої сторони й надання експертних висновків³⁶ тощо;

- деякі положення Директив, які є важливими для створення реального та доступного захисту, є відсутніми взагалі, як от, наприклад, визначення та імплементація **розумного пристосування**;
- відсутність узгодженості окремих НПА між собою, **використання різної термінології та обмежені переліки захищених ознак** в більшості НПА, зокрема відсутність захисту за ознаками “сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності” (СОП) поза межами Кодексу законів про працю;
- НПА, які є несумісними чи такими, що призводять до порушень прав людини.

ЄС вимагає від країн-членкинь створення умов для **захисту від всіх проявів нетерпимості, включно зі злочинами на ґрунті нетерпимості**, а також введення кримінальної відповідальності за розпалювання ворожнечі та расистські прояви. Рамкове рішення Ради 2008/913/JHA встановлює обов'язок держав-кандидатів впроваджувати норми, що карають підбурювання до насильства або дискримінації на основі раси, релігії, національного чи етнічного походження.

Україна в цьому напрямку вжила деяких заходів, проте залишається значний обсяг роботи, пов'язаний передусім з необхідністю удосконалення та деталізації законодавчої бази, зокрема щодо врегулювання заборони розпалювання ворожнечі та ефективного розслідування злочинів на ґрунті нетерпимості щодо всіх маргіналізованих груп. Також варто відзначити **брак спеціалізованих механізмів для розслідування злочинів на ґрунті нетерпимості**, адже у більшості випадків слідчі органи не мають відповідної підготовки для роботи з такими злочинами, про що свідчить і практика рішень ЄСПЛ проти України з цієї тематики, зокрема, йдеться про групу справ «Федорченко та Лозенко проти України» та «Картер проти України».

Захист прав осіб з інвалідністю є важливим компонентом європейської політики рівності та недискримінації, що відображено у Директиві 2000/78/ЄС про рівність у працевлаштуванні, а також у статтях 25 та 26 Хартії основних прав ЄС. Крім того, ЄС є єдиним міждержавним утворенням, яке окремо є підписантом та стороною Конвенції ООН з прав осіб з інвалідністю³⁷. ЄС вимагає створення умов для забезпечення рівного доступу до праці, соціального захисту та участі в суспільному житті для людей з інвалідністю, включно з адаптацією робочого середовища та забезпеченням розумного пристосування³⁸.

³⁶ За весь час дії Закону України “Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні” з 2021 року Уповноважений ВРУ з прав людини підготував менше 10 експертних висновків у справах про дискримінацію на запит суду та сторони захисту. Наразі в Україні немає інституції спроможної виносити експертні рішення чи висновки у справах про системну дискримінацію, непряму дискримінацію, готувати аналіз законопроектів тощо.

³⁷ <https://social.desa.un.org/issues/disability/crpd/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities-crpd>

³⁸ Див. детальніше Union of equality: Strategy for the rights of persons with disabilities 2021-2030

Українське законодавство передбачає деякі положення для захисту прав осіб з інвалідністю, зокрема у Законі України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю»³⁹. Проте, в рамках відповідності *acquis* ЄС у цій сфері існують наступні виклики:

- чинні норми не гарантують, що особам з інвалідністю буде надано розумне пристосування, яке необхідне для повноцінної участі в суспільному житті, бракує як належного визначення цього терміну в національному законодавстві, так і відповідальності за його порушення. Це впливає на рівність участі осіб з інвалідністю не тільки на ринку праці, але й в інших сферах суспільного життя.
- існують серйозні бар'єри у доступі до правосуддя для осіб з інвалідністю, включаючи архітектурні, інформаційні та відсутність спеціалізованих перекладачів. Це обмежує можливість реалізації їхніх прав та участі у судових процесах, що суперечить принципам рівності та недискримінації⁴⁰.
- немає значного прогресу в реалізації Національної стратегії з деінституціоналізації та розвитку послуг в громадах, які б уможливили незалежне проживання осіб з інвалідністю⁴¹.

Окрім цього, **директиви ЄС, такі як Директива 2000/43/ЄС про расову рівність та Директива 2000/78/ЄС про рівність у працевлаштуванні**, вимагають не лише законодавчого закріплення принципу рівності, але й активного впровадження **ефективних механізмів захисту** для всіх осіб незалежно від раси, релігії, віку, сексуальної орієнтації чи інвалідності. В цьому контексті актуальним є питання вирішення наступних системних викликів:

- брак інституційної спроможності виконавчих органів влади, а також Уповноваженого ВРУ з прав людини, збирати, аналізувати та використовувати дані (статистику) про порушення та відновлення прав, в тому числі для формування ефективної державної політики;
- відсутність практики інтерсекційної роботи та реальної міжсекторальної взаємодії при реалізації державних програм;
- низький рівень інституційної спроможності – від низького рівня знань про стандарти прав людини серед народних депутатів та їх команд, до обмеженого рівня розуміння практичного застосування знань про права людини під час реалізації державної політики серед публічних службовців.

Для ефективного впровадження норм європейського права в Україні також варто звернути увагу на **процес законотворення і його недоліки, які можуть ускладнити процес гармонізації**, зокрема:

<https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1484&langId=en>

³⁹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>

⁴⁰ Див. наприклад <https://ffr.org.ua/wp-content/uploads/2024/01/Zvit-Otsinka-bar-yeriv-OON-ZHinky.pdf>

⁴¹ <https://ffr.org.ua/wp-content/uploads/2025/12/ANALITYCHNA-ZAPYSKA.-POSLUGA-PIDTRYMANOGO-PROZHYVANNYA-DLYA-LYUDEJ-Z-INVALIDNISTYU.-NAVISHHO-TSE-POTRIBNO-TERYTORIALNYM-GROMADAM.pdf>

- низька спроможність Верховної Ради України до якісного законотворення з огляду на мінімальні стандарти ЄС та інші міжнародні зобов'язання України, про що зокрема свідчать висновки Венеціанської Комісії щодо окремих законопроектів⁴² та коментарі від структур ЄС⁴³;
- значний (часто нескінчений) цикл законотворення – деякі законопроекти роками «очікують» на увагу Верховної Ради, є велика кількість дублюючих та конкуруючих законодавчих ініціатив, які доволі часто втрачають свою актуальність через довгий процес розгляду та прийняття⁴⁴;
- відсутність інституційної спроможності для реалізації навіть чинних законів, складний та не зафіксований в часі процес розробки та реалізації підзаконних документів та політик, наявність величезної кількості стратегій, політик та інших урядових документів спрямованих на реалізацію тих чи інших прав людини, які:
 1. мають дублюючі, а подекуди й конкуруючі цілі та завдання;
 2. мають складну, бюрократизовану, а подекуди неможливу до реалізації структуру міжурядового та міжсекторального підпорядкування та «спільної реалізації»;
 3. часто не мають національних та місцевих бюджетів для реалізації;
 4. не передбачають відкритого процесу моніторингу якості реалізації та
 5. не мають належного механізму реальної участі громадянського суспільства в реалізації та моніторингу виконання⁴⁵.

IV. Рекомендації

На основі проведеного аналізу, Україна має впровадити наступні кроки для покращення відповідності законодавства вимогам ЄС – внести зміни до НПА, запровадити заходи інституційного посилення та провести інформаційно-просвітницькі заходи для підвищення розуміння важливості реальної протидії всім проявам дискримінації в українському суспільстві.

Зміни та доповнення до законодавства

1. Необхідно внести зміни до чинного антидискримінаційного законодавства, розширивши категорії захищених ознак, додавши такі як сексуальна орієнтація та гендерна

⁴² Див. зокрема висновок Венеційської Комісії щодо законопроекту про національні меншини [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2023\)021-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2023)021-e)

⁴³ Див. наприклад, EU progress report on Ukraine 2023 https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-11/SWD_2023_699%20Ukraine%20report.pdf

⁴⁴ Зокрема законопроекти №4881, №5488, №7290, №0931, №3369-IX, № 4598-1, №5344-Д та інші, див. більше <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/antydyskryminatsiyne-zakonodavstvo-v-ukrayini-dorozhnya-karta>

⁴⁵ Див. наприклад <https://www.parlament.org.ua/analytics/shadow-report-justice/>

ідентичність, щоб забезпечити повний захист для ЛГБТК+ спільноти відповідно до Директиви 2000/78/ЄС.

2. Запровадити в національне законодавство чіткі положення, які відповідають вимогам Директиви 2000/43/ЄС про захист від расової дискримінації та Директиви 2004/113/ЄС про рівний доступ до товарів і послуг для жінок і чоловіків.

3. Посилення відповідальності за злочини на ґрунті нетерпимості. Україна повинна вдосконалити кримінальне законодавство для запровадження жорсткіших санкцій за злочини, що базуються на расовій, релігійній та інших формах ненависті, як того вимагає Рамкове рішення Ради 2008/913/ІНА. Необхідно також визначити чіткі процедури розслідування таких злочинів та механізми збору даних про їхню кількість і природу. Окремо потрібно приділити увагу забороні інших проявів нетерпимості, зокрема врегулювати питання протидії мові ворожнечі.

4. Закріплення обов'язкових вимог щодо розумного пристосування для осіб з інвалідністю. Запровадження вимог розумного пристосування для людей з інвалідністю в усіх сферах життя (працевлаштування, освіта, соціальний захист) відповідно до вимог Директиви 2000/78/ЄС та Хартії основних прав ЄС.

Інституційні зміни та посилення механізмів захисту та відновлення порушених прав

1. Розширення повноважень виконавчих органів влади та створення інституції рівності⁴⁶ для забезпечення ефективного моніторингу та контролю за виконанням антидискримінаційного законодавства з урахуванням вимог відповідних [Директив 2024/1499](#) і [2024/1500](#). Інституція рівності також має бути наділена правом ініціювати розслідування випадків дискримінації та злочинів на ґрунті ненависті, що дозволить зміцнити правозахисну інфраструктуру, як того вимагає зазначена Директива.

2. Необхідно створити або розширити наявні механізми для регулярного збору, моніторингу та аналізу даних про прояви дискримінації, злочини на ґрунті ненависті та доступ до правосуддя для вразливих груп. Дані мають збиратися на державному та місцевому рівнях всіма відповідальними стейкхолдерами, що дозволить краще розуміти масштаби проблеми та ефективно реагувати на неї. Україна також має побудувати спроможність збирати та публікувати дані за стандартами Fundamental Rights Agency (FRA)⁴⁷.

⁴⁶ Наразі функції інституції рівності виконує Уповноважений ВРУ з прав людини, що не є ефективним способом в умовах чинного законодавства та спроможності цієї інституції. Лише безпосереднє розширення повноважень Уповноваженого (надання функції накладати адміністративні штрафи), не забезпечить ефективної системи заходу (див. Паризькі принципи та попередні аналізи виконання Уповноваженим функції контролю за законодавством про захист інформації, яке передбачає накладання адміністративних стягнень).

⁴⁷ <https://fra.europa.eu/en/promising-practices-list> та <https://fra.europa.eu/en/theme/hate-crime/compendium-practices>

3. Забезпечення доступу до правосуддя для осіб з інвалідністю та вразливих груп, зокрема, покращення архітектурної доступності, інструментів цифрової участі, належного інформування та перекладу жестовою мовою, а також виконання [Директиви 2012/29/ЄС](#).

Освітні та просвітницькі заходи

1. Державні службовці, судді, правоохоронці мають регулярно проходити спеціальне навчання з питань прав людини, недискримінації та реагування на злочини на ґрунті нетерпимості. Це допоможе забезпечити ефективне та толерантне ставлення до вразливих груп і реальне застосування антидискримінаційного законодавства.

2. Уряд має регулярно планувати та проводити національні інформаційні кампанії щодо прав і механізмів захисту від дискримінації як частину державної політики з просування й захисту прав людини.

3. Громадяни повинні знати свої права та розуміти, до кого звертатися у разі дискримінації.